

УДК 635.939.4:631.53.02

Рудник-Іващенко О. І.¹, Пузь А. О., Васьківський Б. С.²

¹Інститут садівництва Національної академії аграрних наук України

вул. Садова, 23, Новосілки, м. Київ, 03027, Україна

²Національний університет біоресурсів і природокористування України

вул. Героїв Оборони, 15, м. Київ, 03041, Україна

КЛАСИФІКАЦІЯ РОДУ *ECHINACEA PURPUREA* (L.), СУЧАСНИЙ СТАН МІЖВИДОВОЇ СЕЛЕКЦІЇ

Ехінацея пурпурова *Echinacea purpurea* (L.) Moench, з родини айстрових або складноцвітих. Назва походить від грецького слова "колючий" (прицвітники колючі, загострені).

Рід ехінацея (*Echinacea* L.) налічує 9 видів трав'яних рослин, які в дикому вигляді поширені від помірного до субтропічного поясів в приатлантичних районах Північної Америки (від штатів Вірджинія, Огайо і Айова на півночі, до штатів Джорджія і Луїзіана та Мексики на південь). У культурі широко трапляються три з них (*E. purpurea*, *E. pallida* (Nutt.) Nutt., *E. angustifolia* DC).

Останнім часом науковців все більше цікавлять маловивчені види як е. парадоксальна (*E. paradoxa* (Norton) Britton), е. стимулююча (*E. simulata* Mc Gregor), е. теннессійська (*E. tennesseensis* (Beadle) Small) і е. темно-червона (*E. atrorubens* Nutt.).

Рослини всіх цих видів це багаторічні кореневищні рослини з прямим стеблом до 1–1,5 м висоти з красивими суцвіттями. Рослина має специфічний смак і запах. Різні види ехінацеї відрізняються один від одного не тільки кольором (що впливає з їхніх назв), але і різним вмістом біологічно активних речовин.

В якості лікарської рослини ехінацею багато десятиліть культивують в Німеччині, Франції, США, як високо-продуктивний медонос і декоративну рослину – в Молдові, Україні, європейській частині Росії. З лікувальною метою використовують коріння і квітки, краще свіжі.

На території України в культурі ехінацею введено порівняно недавно, хоча у світі вона вже давно відома як цінний імунопротектор, антибактеріальний та протипухлинний засіб, медонос серед ефіроолійних рослин. Проте за останні п'ять років вона встигла зайняти лідируючу позицію на ринку багаторічних декоративних рослин за попитом і пропозицією. Ще недавно мало відома в Україні, ехінацея стає все більш популярною, завдяки універсальності застосування. Перш за все, це цінна лікарська рослина, яку застосовують для профілактики і лікування захворювань, які вимагають стимулювання захисних сил організму будь-якого віку. Ехінацея – відмінний медонос, з високою цукропродуктивністю. За цим показником вона прирівнюється до гречки посівної.

Господарське значення ехінацеї доповнюється тим, що вона є врожайною і цінною за якістю кормової культурою, прирівнюючись до

бобових. Не можна відмовити ехінацеї і в декоративності: вона довго цвіте яскравими великими квітками. В цьому напрямку зарубіжними селекціонерами отримано багато сортів, що відрізняються габітусом рослин і, головне, суцвіттями, – їх розміром і формою; співвідношенням в них без'язичкових, коротко- і довго-язичкових квіток, з багатою палітрою кольорів і форм пелюсток.

Використання в селекції міжвидових схрещувань роду ехінацея привнесло багато нових ознак, види взаємно збагатили один одного своїми кращими характеристиками. Багато нових якостей з'явилося в господарсько-біологічних ознаках: поліпшена волого- і посухостійкість, міцніше стебло, стійкість до захворювань, придатність для використання на зріз (оформлення букетів), карликовість або навпаки - гігантизм. На сьогоднішній день тон у світовій селекції ехінацеї задають чотири особи, які змінили зовнішній вигляд і колір цих рослин до невпізнання. В першу чергу це Джеймс Оул із Чиказького ботанічного саду (США). Він використовував *E. angustifolia*, *E. paradoxa*, *E. purpurea* і *E. tennesseensis* для створення посухостійких, карликових, рясно квітучих, жорсткопелюсткових і незвично забарвлених сортів серії Meadowbright. Також Річард Соул з розплідника It Saul в Джорджії (США) створив сорти серії Big Sky з незвичайними забарвленнями та ароматами, використовуючи як вихідний матеріал *E. paradoxa* і *E. purpurea*. Ден Хеймс з селекційного розсадника Terra Nova в Орегоні (США) створив безліч цікавих сортів, зробивши акцент на багаті, яскраві кольори, яким не властиве вигорання на сонці. Арі Блум з Голландії (розплідник АВ-Cultivars) – лідер в створенні повних сортів ехінацеї. Його анемоноподібні сорти відрізняються великою кількістю забарвлень, що включають рожеві, червоні, білі, жовті та помаранчеві.

Механізми успадкування ознак гібридами ехінацеї не зовсім ясні, проте простежуються деякі видові специфічні риси в морфології плодів, що дозволяє припускати домінування ознак цих видів.

В Україні розпочаті науково-дослідні роботи з вивчення анатомо-морфобіологічних особливостей плодів-сім'янок основних вихідних видів і сортів, вирощених у ботсадах для селекційних і насінницьких потреб. Об'єктом досліджень є найбільш пластичні для умов вирощування в регіоні Лісостепу України види: *E. purpurea*, *E. tennesseensis*, *E. pallida*, *E. angustifolia* і 14 найбільш популярних сортів гібридної ехінацеї: 'Cleopatra', 'Colorbust Orange', 'Green Envy', 'Honey Dew', 'Hot Lava', 'Leilani', 'Mama Mia', 'Pink Poodle', 'Quills and Thrills', 'Red Knee High', 'Secret Romance', 'Summer Samba', 'Tomato Soup', 'Virgin'. Ці сорти створені в різних селекційних фірмах, мають складну історію гібридизації і представляють всі відомі на сьогодні типи архітектури суцвіття.

Розширення і збагачення сортового сортименту вітчизняними селекціонерами такої цінної і красивої рослини як ехінацея дозволить виробникам зменшити експансію іноземних товаровиробників на наших ринках.